

Commissie voor de Nederlandse Avifauna (1957-1967)

door

K. H. VOOUS

(Committee for the Netherlands Avifauna)

Bij de instelling van de *Commissie voor de Nederlandse Avifauna* (CNA) door het bestuur van de Nederlandse Ornithologische Unie op 13 april 1957 kreeg de Commissie de taak de samenstelling van de vogelfauna in Nederland zowel in kwalitatief als in kwantitatief opzicht in publicaties vast te leggen en de veranderingen van de vogelfauna in de loop der jaren te blijven volgen en daarover naar eigen goeddunken te rapporteren. Nu de Commissie tien jaar bestaat, werd het wenselijk geacht een kort overzicht te geven van de verrichte werkzaamheden en tevens de achtergronden te beschrijven van waaruit de Commissie als regel zijn beslissingen heeft genomen. Vooropgesteld zij, dat het werk van de Commissie beheerst wordt door de overtuiging, dat de zorgvuldige beschrijving van de voortdurend in zijn samenstelling veranderende Nederlandse avifauna van wezenlijk wetenschappelijk belang wordt geacht.

Als eerste taak heeft de Commissie gestreefd naar het opstellen van een soortenlijst van de Nederlandse avifauna met de wetenschappelijke namen voor soorten en ondersoorten en met meer of minder gestandaardiseerde Nederlandse soortnamen. Van de aanvang af heeft de Commissie noch in dit, noch in enig ander opzicht zaken willen voorschrijven of anderszins tegenover de talrijke Nederlandse ornithologen autoritair willen handelen. Daarom werden in de eerste publicatie van de Commissie, *Naamlijst van de Nederlandse vogelsoorten* (Limosa 31, 1958, pp. 107—119), de Nederlandse soortnamen in de eerste plaats op hun algemeen gebruik getoetst en werden hoogstens hier en daar enkele namen „gestroomlijnd”. De Commissie was en is ervan overtuigd, dat de taal niet star maar levend en dus aan verandering onderhevig is en dat er niet naar gestreefd moet worden in alle opzichten consequent te zijn. In dit verband was de Commissie van oordeel dat bijvoorbeeld de soort *Garrulus glandarius* door een groter gedeelte van de Nederlandse bevolking met „Vlaamse Gaai”, dan met „Gaai”, „Meerkol”, of „Houtekster” werd aangeduid. Ook meende destijds de Commissie dat „Roodborst” en „Winterkoning” meer gebruikt werden dan de verkleinwoorden „Roodborstje” en „Winterkoninkje”. In het algemeen werd daarom afgezien van de verkleinwoorden als „Puttertje” (Putter) en „Sijsje” (Sijs), hoewel ten aanzien van het gebruik van deze laatste naam bij enkele leden wel twijfel bestond. Het is uiteraard allerm minst belangrijk zich om deze vragen druk te maken en het streven om consequent te zijn werd niet alleen in dit opzicht doch ook elders bij de werkzaamheden verlaten toen men zich realiseerde dat verkleinwoorden als „Bokje” (*Lyminocryptes minimus*) en „Paapje” (*Saxicola rubetra*) moeilijk als vogelnamen door „Bok” en „Paap” vervangen kunnen worden.

Bij zijn tweede grote onderneming, de opstelling van een lijst van de in Nederland waargenomen vogelsoorten en hun geografische vormen, *Avifauna van Nederland* (Ardea 50, 1962, pp. 1—112), heeft de Commissie er naar gestreefd vaste criteria te gebruiken voor de omschrijving van de voor de eerste helft van deze eeuw geldende faunistische status en van de numerieke talrijkheid van de Nederlandse vogelsoorten. Zulke omschrijvingen als „schaars” en „talrijk” of als „kleine” en „grote” aantallen werden voor de eerste maal aan aantallen broedparen of in ons land aanwezige individuen verbonden. Het is gewenst dat deze omschrijvingen en de voor elke soort geschatte aantallen aan de niet aflatende kritiek en de correctie van de Nederlandse vogelwaarnemers onderworpen blijven. Alleen dan zal een inzicht in de huidige samenstelling van de fauna en in het optreden van veranderingen van verspreidingsgrenzen en biotoopvoorkeuren verkregen kunnen worden.

De Commissie heeft zich bij zijn werkzaamheden genoodzaakt gezien vaste richtlijnen te volgen bij de beoordeling van de vraag welke waarnemingen of gegevens wel en welke niet in de lijst zouden kunnen worden opgenomen. Hij heeft zich daarbij steeds voor ogen gehouden, dat het hier niet alleen om ethische en wetenschappelijke betrouwbaarheid van gemelde waarnemingen, maar vooral ook om de bewijskracht (documentatie) tegenover derden behoort te gaan. Dit laatstgenoemde facet, dat ten aanzien van visuele veldwaarnemingen altijd een rol zal blijven spelen, werd bovenal beoordeeld in het licht van de vraag hoe de ornithologen van komende geslachten (zeg na vijftig of honderd of nog meer jaren) de opgenomen en dus door de Commissie als betrouwbaar en dus als juist gewaarmerkte gegevens zullen beoordelen. Voor de gevolgde richtlijnen en criteria moge naar de inleidingen van de *Naamlijst van de Nederlandse vogelsoorten* (1958) en de *Avifauna van Nederland* (1962) worden verwezen. Omdat met behulp van de thans beschikbare voortreffelijke vogelboeken de determinatie van in het wild waargenomen vogels door een steeds groeiend aantal enthousiaste vogelliefhebbers beproefd en beoefend wordt, is gelijktijdig de kans van foutieve determinaties toegenomen. De anecdote volgens welke enkele maanden na het verschijnen van de eerste druk van Mr. Jan Kist's overigens niet genoeg te prijzen, Nederlandse bewerking van Peterson's, Mountfort's en Hollom's *Vogelgids* (1954) een vogelwaarnemer zich opgewonden tot schrijver dezes wendde met de mededeling, dat hij in een Haags stadsplantsoen een vogel had gezien, die op grond van de *Vogelgids* óf een Grauwe Klauwier óf een Brilgrasmus moest zijn (en of er iemand kon komen kijken om hierin te beslissen), is ongetwijfeld wel wat overdreven. Hij is niettemin tekenend voor de situatie die licht zou kunnen ontstaan wanneer het door zijn eenvoud briljante veld-herkennings-systeem van Peterson op onkritische wijze als een al te gemakkelijke zaak wordt toegepast. De talrijke beslissingen van de Commissie ten aanzien van veldwaarnemingen van dwaalgasten of andere zeldzame vogels en, na de publicatie van de *Avifauna van Nederland*, ook van „nieuwe” (dat is nog niet eerder in Nederland vastgestelde) vogelsoorten, werden dan ook zeer kritisch,

merendeels na een schriftelijke voorbereiding, genomen. De aanwezigheid of het ontbreken van een ook voor latere generaties te controleren of in ieder geval te achterhalen goede documentatie heeft daarbij steeds de doorslag gegeven. Door het ontbreken van een overtuigende documentatie heeft de Commissie in zijn vergaderingen dan ook niet weinig waarnemingen die zeer waarschijnlijk geheel juist gedetermineerd of geïnterpreteerd waren, voor opname in de *Avifauna van Nederland* uitgesloten. Datzelfde geldt ook voor de talrijke aanvullingen die sedert de publicatie van de *Avifauna* door de Commissie zijn behandeld en waarover inmiddels in een derde publicatie vanwege de CNA werd gerapporteerd (Limosa 37, 1964, pp. 299—303). Men zie dus in de „verwerping” van bepaalde waarnemingen vooral geen „persoonlijke” kwesties.

Ook de determinatie van verzameld of opgezet materiaal werd zonder uitzondering door de Commissie geverifieerd. Hoe noodzakelijk dit is, moge blijken uit het geval waarbij door een erkend preparateur een in zijn bezit zijnde dwaalgast geheel te goeder trouw als een witte Giervalk werd gerapporteerd: verificatie vanwege de Commissie bracht aan het licht, dat het een andere soort, nl. een zeer lichte Buizerd betrof.

Voor een eerste beoordeling van gerapporteerde waarnemingen van dwaalgasten wordt door een subcommissie, bestaande uit de heren Dr. W. H. Bierman, Mr. J. Kist, J. Swaab en M. J. Tekke, zorg gedragen. Dit is de Subcommissie voor de Dwaalgasten. Extra moeilijke of dubieuze gevallen worden door deze subcommissie aan de volledige Commissie ter vergadering voorgelegd. De Commissie kent daarbij de volgende beslissingen: *volledige* waarnemingen (ten minste twee goede waarnemers, volledige documentatie: codecijfer 1), *onbevestigde* waarnemingen (door de Commissie als juist aanvaarde éénpersoons-waarnemingen: codecijfer 2), *onvolledige* waarnemingen (onduidelijkheid, of afwezigheid van voldoende documentatie; codecijfer 3), *vermoedelijk uit gevangenschap* ontvluchte vogels (codecijfer 4), *niet aanvaarde* waarnemingen (zeer slecht gedocumenteerd of door de Commissie als onjuist beoordeeld; codecijfer 5).

De *Avifauna van Nederland* in zijn vorm van 1962 is uiteraard geen einddoel van de Commissie. Fauna's veranderen. En vooral ook het aanzijn van Nederland verandert. Een nauwkeurige registratie van de in vele opzichten in snel tempo armer wordende Nederlandse vogelfauna wordt derhalve dringend gewenst geacht. Sedert 1961 heeft daarom de heer M. J. Tekke, als daadwerkelijke medewerker van de secretaris, een taak op zich genomen die tot een herculische omvang is uitgegroeid: het *kaartsysteem van de Nederlandse avifauna*. De daarop betrekking hebbende gedrukte kaarten zijn aan de leden van de N.O.U. wel bekend en de daarop geregistreerde waarnemingen vormen een gestage stroom in Tekke's onverzadigbare brievenbus. Te veel nog wordt evenwel door de leden van de N.O.U. verondersteld, dat in dit kaartsysteem alleen „zeldzame” of ongewone waarnemingen of broedgevallen worden opgenomen. Het spreekt vanzelf dat ook deze waarnemingen daarin hun plaats

krijgen, doch het is in de eerste plaats bedoeld voor de registratie van de gehele Nederlandse vogelfauna. Vooral lokale broedvogelopnamen en de data en de aantallen van doortrekkende en overwinterende soorten worden van groot belang geacht. Inzending van excursieverslagen en van periodieken van regionale vogelwerkgroepen, meer dan tot nu toe het geval is, zou dan ook worden toegejuicht, bij voorkeur met de daarbij behorende, nauwkeurig ingevulde waarnemingskaarten en met voldoende documentatie wanneer het dwaalgasten betreft. Op 1 januari 1967 bestond het kaartstelsel uit ca. 20.000 kaarten, vertegenwoordigende even zovele waarnemingen. Per jaar komen er omstreeks 4.000 kaarten handelende over 290 soorten bij. Een deel van deze gegevens wordt jaarlijks door Ten Kate in zijn rubriek „Ornithologie van Nederland” in Limosa gepubliceerd. Alle overige gegevens worden als documentatie-materiaal voor later bewaard. Door het gebruik van I.B.M.-ponskaarten is de mogelijkheid geopend in zeer korte tijd alle gewenste combinaties van gegevens door de sorteermachine te laten uitzoeken en in leesbare lijsten te reproduceren. Dank zij dit kaartstelsel kan thans een vlot, uitgebreid en gedocumenteerd antwoord op vele vragen aangaande de Nederlandse avifaunistiek worden gegeven, waarvoor anders talloze uren van zoek- en spoorwerk in tijdschriften en boeken noodzakelijk zou zijn geweest. Intussen komt deze moderne produktie van gegevens niet vanzelf tot stand. Het coderen en ponsen van de kaarten is een tijdrovende bezigheid, die bovendien een grondige kennis van de ornithologie en van de geografie van Nederland (in verband met de codering van de waarnemingen naar Nederlandse gemeenten, en naar een stelsel van 10 avifaunistische districten) vereist. Al deze werkzaamheden worden door Tekke op onbaatzuchtige wijze verricht; het resultaat is een archief waarvan niet alleen de N.O.U., maar met name ook het Rijks Instituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (RIVON) van het Staatsbosbeheer veelvuldig gebruik maakt. Voorbeelden van een goed ingevulde waarnemingskaart, een gecodeerde ponskaart en een door de sorteermachine uitgetypte lijst worden in het hierna volgende artikel van Tekke gegeven. Overeenkomstige systemen zijn of worden door verschillende nationale en internationale vogelringadministraties met veel succes toegepast.

In tegenstelling tot verschillende andere landen, als Groot-Brittannië, Zweden en Zwitserland, beschikken de Nederlandse ornithologen niet over zgn. „nestkaarten”. Het stelsel is hetzelfde als dat van onze waarnemingskaarten, maar biedt gelegenheid om van elk vogelnest allerlei gegevens over nest en nestbouw, legdatum van elk van de eieren, begin en duur van het broeden, uitkomen van de eieren, groei en uitvliegen van de jongen, mortaliteit van de jongen in het nest en na het uitvliegen, in vaste rubrieken in te vullen. Deze kaarten hebben veel waardevolle gegevens opgeleverd. De talrijke leerzame details in het Zwitserse handboek *Die Brutvögel der Schweiz* (1962) werden grotendeels aan het archief van „nestkaarten” ontleend. In een dicht bevolkt land als Nederland zou het besteden van te grote aandacht aan

vogelnesten, met de daarvoor vereiste vrijwel dagelijkse controle, een groot gevaar voor het succes van de nesten op kunnen leveren. Daarom heeft de Commissie er voorlopig van afgezien het gebruik van „nestkaarten” in Nederland te bevorderen.

Daarentegen streeft de Commissie er wel naar om in aanvulling op de Avifauna van Nederland een overzicht samen te stellen van de *oecologische verspreiding* van de vogelsoorten in Nederland. Bij de vervulling van deze taak worden ernstige moeilijkheden ondervonden door het ontbreken van een voor ornithologische doeleinden unaniem aanvaarde indeling van Nederlandse biotopen. Nederland is zo'n bijzonder klein gebied en bezit daarin bovendien een zo grote landschappelijke verscheidenheid met daaruit voortvloeiende oecologische randeffecten, dat sommige Commissieleden twijfelen aan de uitvoerbaarheid van het reeds in de Avifauna van Nederland (p. 1) aangekondigde plan inzake de beschrijving van de oecologische verspreiding van de Nederlandse vogels. Een oecologische beschrijving zou overigens als de logische voortzetting van het reeds gegeven faunistische overzicht beschouwd kunnen worden.

De *Avifauna van Nederland* tracht de avifaunistische status, geldig of bekend tot aan het eind van 1960 weer te geven. Inmiddels zijn reeds 16 soorten en 5 geografische vormen (ondersoorten) aan de lijst toegevoegd. Ook de status van verschillende soorten is in de loop van de jaren gewijzigd: in een aantal gevallen waarschijnlijk als een direct gevolg van vermeerderde veld-ornithologische activiteiten (Vorkstaartmeeuw: is geen *dwaalgast* meer), in andere gevallen door in oecologische en geografische opzichten verrassende veranderingen van de locale en regionale verspreiding van enkele soorten (Morinelplevier en Bijeneter: broedvogels in Nederland). De Commissie streeft er daarom naar om ter gelegenheid van het Vijftiende Internationale Ornithologische Congres in 1970 een tweede, herziene uitgave van de Avifauna van Nederland te kunnen publiceren. De medewerking van alle Nederlandse veld-ornithologen zal daarbij onontbeerlijk zijn en wordt langs deze weg ingeroepen.

De *Commissie voor de Nederlandse Avifauna* telt thans 12 leden. Sedert zijn oprichting in 1957 verloor de Commissie door de dood van Dr. G. C. A. Junge in 1962 een zeer waardevol lid. Dr. Junge heeft ook aan de typografische vormgeving van de Avifauna van Nederland veel bijgedragen. De huidige samenstelling van de Commissie is als volgt: Dr. W. H. Bierman, W. Ph. J. Hellebrekers, P. A. Hens, Dr. C. G. B. ten Kate, Mr. J. Kist (secretaris), J. G. van Marle, Dr. G. F. Mees, Prof. Dr. M. F. Mörzer Bruyns, J. Swaab, M. J. Tekke, Prof. Dr. K. H. Voous (voorzitter), Dr. K. Waldeck.

Committee for the Netherlands Avifauna

The activities of the Committee for the Netherlands Avifauna during the ten years' period of its existence are described. The instruction of the Committee is to describe critically the composition of the Netherlands avifauna, as well as the status, the changes in distribution and the changes in habitat preference of the species. An extensive file

containing approximately 20,000 records, with a yearly increase of about 4,000 record cards, is kept under the direction of M. J. Tekke. These data serve as a basis for Ten Kate's annual report on the Netherlands avifauna published in „Limosa”, and for future editions of the checklist of Netherlands birds, the first edition of which was published in 1962 as the *Avifauna of the Netherlands* (Ardea 50: 1—112). A more extensive survey on the filing and the processing of avifaunal records is published by Tekke as an appendix. The criteria leading to the acceptance (verification) or the rejection of faunistical records are described.
